

**Gołub, Stanisław / Dzieńkowski,
Tomasz**

**Wyniki badań wykopaliskowych i
nadzorów archeologicznych nad
średniowiecznym systemem obronnym
Krasnegostawu**

Archeologia Polski Środkowowschodniej 5, 146-149

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

STANISŁAW GOŁUB, TOMASZ DZIENKOWSKI

WYNIKI BADAŃ WYKOPALISKOWYCH I NADZORÓW ARCHEOLOGICZNYCH NAD ŚREDNIOWIECZNYM SYSTEMEM OBRONNYM KRASNEGOSTAWU

W 1999 roku w ramach prac przedinwestycyjnych wykonano nadzory archeologiczne i ratownicze badania wykopaliskowe w Krasnymstawie na stanowisku 102 przy ulicy S. Poniatowskiego 5 i Cichej 1, 3, 5. Badany teren znajduje się w rejonie Starego Miasta, w jego północno-zachodniej części. Był usytuowany w obrębie murów miejskich, w pobliżu dawnej bramy Lubelskiej oraz w niewielkiej odległości (ok. 300 m) na północny zachód od zabudowy zamkowej (P. Kardela 1994, s. 27-36).

Pierwsze wzmianki historyczne o mieście pojawiły się już pod rokiem 1219, ale największe znaczenie miało otrzymanie praw miejskich w 1394 roku (K. Pawłowski 1968, s. 5, 15). Z wydarzeniem tym wiązała się urbanistyczna, planowa rozbudowa miasta, której ślady są do dziś czytelne. Wraz ze wzrostem znaczenia administracyjno-strategicznego Krasnegostawu (rozwój ekonomiczny, szlak handlowy itd.) przypuszcza się, iż pod koniec XV lub na początku XVI wieku w mieście powstał system fortyfikacyjny w postaci muru obronnego i fosy (K. Pawłowski 1968, s. 13). Przebieg tych konstrukcji (muru i fosy) jest częściowo czytelny i rekonstruowany na dawnych planach miejskich oraz fragmentarycznie odkrywany w różnych częściach Krasnegostawu, w trakcie badań archeologiczno-architektonicznych (S. Rudnik 1996, s. 9; S. Gołub 1994, s. 124; 1997, s. 180). Potwierdzeniem obecności tych obiektów (muru i fosy) w północno-zachodniej części miasta są wyniki tegorocznych prac archeologicznych (ryc. 1).

W wykopie budowlanym, w jego północnym profilu odsłonięto fragment muru o szerokości 2,6 m, wykonanego z opoki łączonej zaprawą wapienną (ob. 2). Jego przebieg (częściowo rekonstruowany) odkryto na długości 17 m (ryc. 1). Przypuszczalnie stanowi on północno-zachodnią część linii umocnień widocznych na planach miasta z XIX w. Interesujący był fakt odkrycia w murze fragmentu łuku oszczędnościowego (ryc. 1: B). Stosowanie takich konstrukcji potwierdziły badania prowadzone na terenie dawnego kolegium jezuickiego, gdzie natrafiono na nie w murze miejskim, który wykorzystano do budowy skrzydła zachodniego (S. Gołub 1996, ryc. 1). Nasuwa się jednak pytanie o sens (poza celem oszczędnościowym), wykonywania takich konstrukcji w murach o przeznaczeniu obronnym, która to funkcja powinna je wykluczać. Chyba że stanowiły fragmenty murów znacznie zagłębionych w ziemię i chronionych nasypem (?). W związku z potwierdzoną badaniami obec-

nością takich konstrukcji należy spróbować obliczyć wysokość takiego muru.

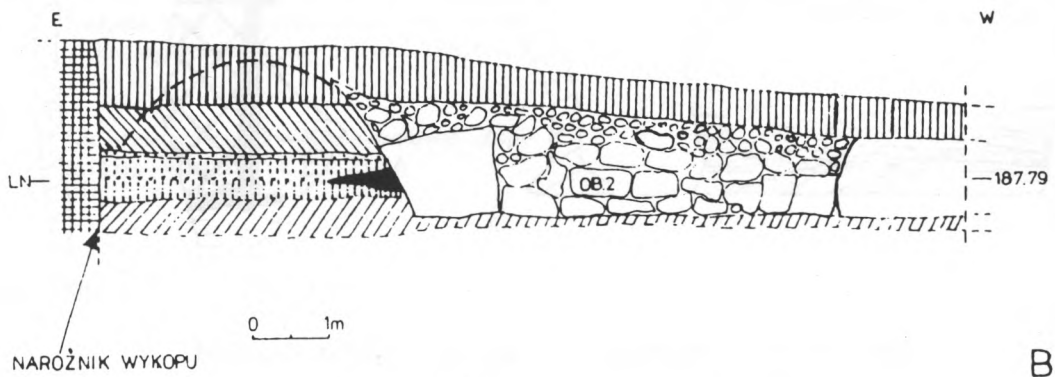
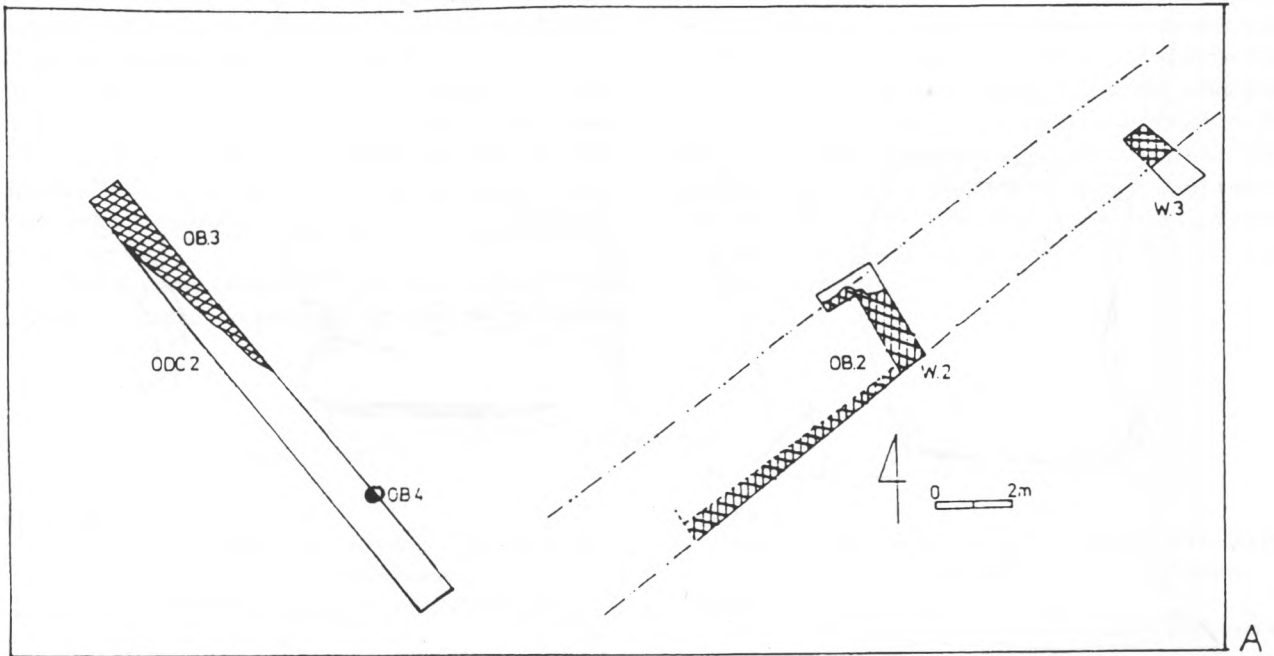
Ponadto wykopy odsłoniły nawarstwienia dokumentujące zachodzące na tym terenie procesy osadnicze, datowane od średniowiecza po czasy współczesne.

Najstarsza chronologicznie warstwa czarnobrzowej ziemi zawierała liczne materiały zabytkowe w postaci ułamków naczyń glinianych z XIV-XV wieku (ryc. 2: 1-6).

Relacja stratyfikacyjna muru (ob. 2) i średniowiecznej warstwy wskazuje pośrednio na jego datowanie. Fakt „wkopania” muru w istniejącą warstwę pozwala postawić tezę o jego względnej, młodszej (lub jednoczasowej) chronologii i datować na koniec XV bądź początek XVI wieku, co potwierdzają dane historyczne (K. Pawłowski 1968, s. 13). Na podstawie informacji źródłowych przyjmuje się, że kres funkcjonowania muru miał miejsce na początku XIX wieku, kiedy po wielkim pożarze miasta w 1811 roku postanowiono go rozebrać i wykorzystać materiał do odbudowy kamienic.

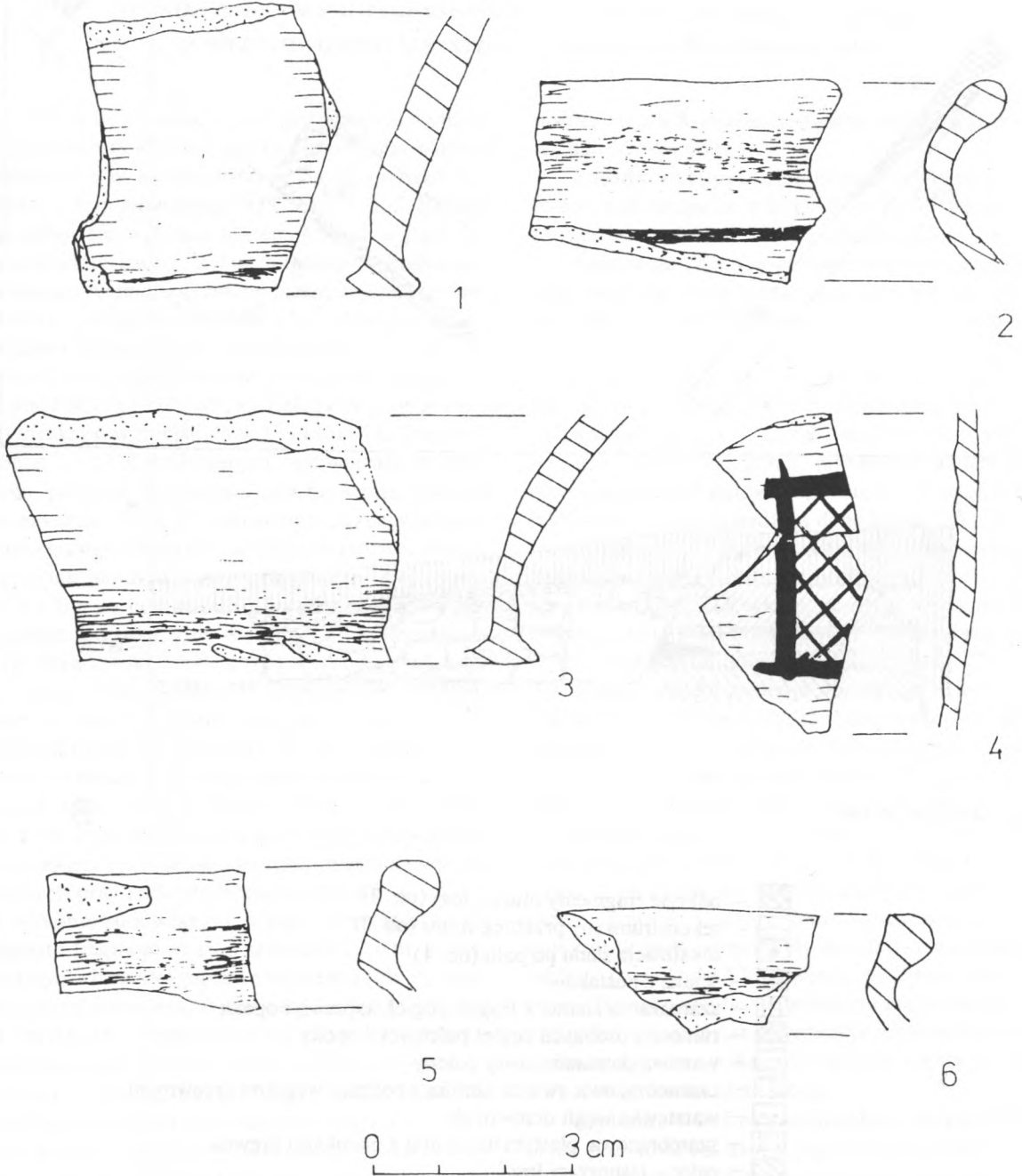
Drugi element systemu obronnego – fosę (ob. 3), odsłonięto w trakcie nadzorów nad wykopami pod kanalizację sanitarną. Uchwycono jej przebieg w odległości kilku metrów na północny zachód od muru miejskiego (ryc. 1). Fosa miała w przekroju kształt łukowaty, a jej przybliżona szerokość w stropie mogła dochodzić do 10 m, przy głębokości 2,5 m (por. S. Gołub 1994, s. 24) – ryc. 1: A. Zasypano obiektu stanowiła warstwa lessu przemieszanego z czarną ziemią i gruzem ceglano-opokowym. Wydobyte materiały zabytkowe datowane były od XIV (ryc. 2) do XVIII wieku, przypuszczalnie więc w XVIII wieku uległa ostatecznemu zasypaniu. Potwierdzają się wcześniejsze obserwacje, iż fosa była wypełniona wodą, na co wskazują spągowe warstwy – mokre, wilgotne i przesiąknięte wodą.

Najstarsza wzmianka archiwalna o obiekcie pojawiła się pod 1560 rokiem, a jego przebieg należy łączyć z linią występowania muru miejskiego, potwierdzeniem czego było odkrycie fragmentu fosy dokonane przy ulicy Rzecznej 5 (S. Gołub 1994, s. 23-26). Uchwycenie przebiegu fosy w dwóch odległych od siebie punktach miasta (ul. Cicha-Rzeczna) pozwala zrekonstruować jej przybliżony zasięg, który zbiega się z lokalizacją na planach historycznych z XIX wieku. Plany te również wskazują, że teren domniemanej fosy był aż do XX wieku pozbawiony zabudowy.

- – odkryte fragmenty muru i fosy (ob. 3)
- – rekonstruowany przebieg muru (ob. 2)
- – lokalizacja śladu po palu (ob. 4)
- – ściana z pustaków
- – szaroczarna ziemia z fragm. cegieł, zaprawą i opoką
- – rumosz z drobnych cegieł palcówek i opoki
- – warstwa pomarańczowej polepy
- – czarnobrazowa, twarda ziemia z polepą i węglami drzewnymi
- – warstewka węgla drzewnych
- – szarobrazowa, plastyczna ziemia z ulamkami drewna
- – całec – jasnoszary less
- – mur z opoki łączonej zaprawą wapienną
- – rekonstruowany przebieg łuku
- – less przemieszany z gliną i szarą ziemią

Ryc. 1. Krasnystaw, stan. 102. Relikty średniowiecznego systemu obronnego odkrytego w północno-zachodniej części Krasnegostawu. A – rekonstrukcja przebiegu muru obronnego i fosy. B – profil N wykopu budowanego z fragmentem odkrytego muru wraz z rekonstrukcją „łuku oszczędnościowego” (rys. T. Dzieńkowski).

Ryc. 2. Krasnystaw, stan. 102. Fragmenty średniowiecznych naczyń wykonanych z białej gliny (1-6) i ornamentowanych brązową farbą (2, 4) wydobyte z warstwy kulturowej (rys. A. Mazur-Betiuk).

Szerszego wyjaśnienia wymaga także fakt odkrycia śladu po wbitym palu (ob. 4), którego rozmiary i lokalizacja (między murem i fosą) sugerują istnienie dodatkowego urządzenia obronnego – palisady (?) – ryc. 1: A. Wzmiankę o jej istnieniu mamy pod rokiem 1782, kiedy w inwentarzu wyszczególnia się iż miasto „przez połowę murem i fosą, częścią palisadami opasane” (K. Pawłowski 1968, s. 24). Jednak ze względu na mały zakres prac archeologicznych trudno jednoznacznie potwierdzić powyższą tezę.

Badania prowadzone w tegorocznym sezonie wniosły dużo informacji o systemie obronnym Krasnostawu.

Pozwoliły na lokalizację muru miejskiego i fosy w tym rejonie Starego Miasta. Postawiły też kolejne pytania badawcze dotyczące istnienia palisady obronnej.

W trakcie prac pozyskano ogółem 235 fragmentów różnego typu zabytków, z czego 172 sztuki stanowiły ułamki naczyń glinianych. Wśród tych ostatnich znaleziono 1 fragment z okresu wpływów rzymskich oraz głównie ceramikę średniowieczną (ryc. 2: 1-6) i datowaną na XVII-XVIII wiek. Ponadto wystąpiły wyroby ze szkła, m.in. dno pucharka z XVII-XVIII wieku oraz zabytki żelazne i rogowe.

LITERATURA

- Gołub S.
1994 Pozostałości fosy miejskiej w Krasnymstawie z okresu późnego średniowiecza i czasów nowożytnych, „Zapiski krasnostawskie”, t. 1, s. 23-26.
1996 Wyniki badań i nadzorów w Krasnymstawie, APŚ, t. 1, s. 128-132.
1997 Badania zespołu pojezuickiego oraz nadzory archeologiczne w Krasnymstawie, APŚ, t. 2, s. 180-182.
- Kardela P.
1994 Nie istniejący zamek w Krasnymstawie, „Zapiski krasnostawskie”, t. 1, s. 23-36.
- Pawłowski K.
1968 *Krasnostaw. Studium historyczno-urbanistyczne*, cz. I, II, mps WOSOZ Del. w Chełmie.
- Rudnik S.
1996 *Inwentaryzacja architektoniczno-historyczna skrzydła zachodniego budynku kolegium pojezuickiego w Krasnymstawie. Badania historyczne*, mps WOSOZ Del. w Chełmie.

STANISŁAW GOŁUB, TOMASZ DZIENKOWSKI

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AND SUPERVISION AT A MEDIAEVAL DEFENCE SYSTEM IN KRASNOSTAW

The archaeological excavations and supervision carried out in the Old Town in Krasnostaw revealed fragments of a mediaeval fortification system in the form of a wall made of marl, a moat and traces of a palisade (features 2, 3, 4). The discovery of the defence system allowed for determining their range, chronology and mutual relationship, as well as provided data concerning the construction. The layout of the moat and the

wall, reconstructed as a result of the excavation, finds support in the oldest iconographic sources about the city. The extended fortification system, erected towards the end of the 15th, or at the beginning of the 16th century, places Krasnostaw among the cities characterised by considerable economic development and great military significance.